

Tótkomlós történetéhez

A település neve is tanúskodik a felvidékről 1746-ban idetelepülő, a mai város alapjait megépítő, kultúráját megőrző szlovák származású emberekről. A 6.500 fős kisváros a Maros hordalékkúpján, Békés megyében, a Dél-alföldi régióban, az orosházi kistérségben, közel a román határhoz terül el. Jelenlegi területe 12.500 hektár. Orosházától 18 km, Makótól 30 km, Békéscsabától 45 km választja el. Határa az idők folyamán sokszor változott. A krónikák szerint a település már a honfoglalás korában is különböző népek által lakott terület volt. A néphagyomány a régi Komlósnak nem a mait, hanem attól délre, illetve délkeletre a Mezőhegyesi út baloldalán a Száraz-ér valamikori vízöntéses déli partján található dombhátat tartja. Mai ismereteink szerint azonban, amit a néphagyomány 250 éven keresztül a régi Komlósnak tartott egyáltalán nem biztos, hogy az. A mai Tótkomlós belső területén előkerült régészeti leletek azt bizonyítják, hogy a mostani helyén is létezett település. Biztosan eldönteni, pedig nem tudjuk, hogy a Komlós elnevezés a két falu közül melyikre vonatkozhatott. Éppen ezért Komlósról szólva Komlósnak a jelenlegi közigazgatási területét, az azon belül fellelhető települések összességét kell érteni. A jó minőségű szántók jó termést, megélhetést ígértek mindenkor az itt élők számára, innen a település mezőgazdasági jellege.

A komlósi szlovákságról

Mindhárom néprajzi gyűjteményben megnézhetjük, újra és újra megcsodáltjuk az ott kiállított tárgyakat. Az odalátogatók is igen nagy érdeklődéssel teszik ugyanezt, többen közülük arra is kíváncsiak, hogy kik voltak a tárgyak régi gazdái, egyáltalán kik voltak a már több száz éve itt élő tótok, szlovákok.

Komlóst a XVII. század végi utolsó nagy pusztítást követően 1746-ban telepítették újjá a felvidékről ideszökött jobbágyok. Ez a hely volt a reménységük, az, hogy itt földhöz juthatnak, emberségesebb viszonyok közé kerülhetnek, és nem utolsó sorban evangélikus vallásukat szabadon gyakorolhatják. Az első betelepülők Szentandrásról érkeztek. Báró Rudnyánszki Józseffel megállapodást kötöttek, melyben a báró kinyilatkozta, hogy ...”Szentandrás nevű helységemben ekkoráig volt lutheranus valláson lévő (tót) jobbágyaimnak a szűk határnak mivolta miatt maradások nem lehet, azokat a megnevezett pusztára (Komlós) bébocsátottam...”

1746. nyarán 80 család komlós pusztáján letelepedett. A 80 család valójában 80 párból állt. Gombos János kutatásai szerint ezek: az Ancsin,, Bencsik, Birjak, Bjelik, Bogár, Cerovszky, Ja.ianszky, Kiss, Klement, Domanovszki, Ecet, Hrivnák, István, Kasza, Kovács, Leginszky, Lecho, Lehoczky, Mataisz, Molnár, Motyovszki, Paulik, Petrina, Pokorádi, Ribárszky, Rimovszky, Roszkos családok voltak.

A szlovákság alföldi letelepedésének krónikása Markovic Mátyás szarvasi lelkész erről az „Ad annum 1746.” című versében emlékezett meg:

*„Nunc, quae in Szentandrás habitabat natio slava
Desertum Komlós occupat atque colit.
Servieram cui ego per quatuor circeter annos
Primus, apud quam me nec prior alter erat.
Postea Zarkóczi ad Szentandrás ducitur intro.
Per me, qui ad Komlós mox orbiturus erat.”*

Komlós új lakói birtokba vették az egész határt, kinek-kinek tehetségéhez mérten osztották ki a földet (vagyis ki mekkora nagyságú terület művelését vállalta fel). Az immár komlósi

jobbágyok rövid időn belül felépítették házaikat, templomukat. Kizárólag egyetlen vallást ismertek és gyakoroltak: a lutheranust. Magyarul nem tudtak, csak szlovákul beszéltek. Rendkívül összetartóak voltak, idegent (más vallásút és anyanyelvűt) 100 éven keresztül nem engedtek be maguk közé.

A felvidékről azonban folyamatosan érkeztek újabb „testvéreik”, a már korábban elhagyott, ott maradt családtagjaik és rokonaik:

Nógrádból: a Motyovszki, Garai, Leginszki, Bjelik; Roszkos, Kutyej, Gutyan, Venyercsán, Zelenyánszki, Varga,

Hontból: a Karkus, Szántó, Antal, Kosznovecz, Batyovecz, Rusznák, Urban, Borszi, Szoboszlai, Balázs, Lomjanszki, Ocsovszki, Domanovszki, Major,

Árvából: a Cerovszki, Krizsán, Laukó, Szuchanszki, Sziron, Medovárszki, Szlaukó, Oravecz,

Gömörből: a Benyó, Paulik, Csepkó, Orban, Szabó, Nagy, Fodor, Bogár, Rimovszki, Szkaliczki, Karkus, Lászik, Maliga családok

Gajdác Pál és Gombos János a fentiekén kívül még:

Barsból: a Roszkos,

Liptóból: a Kokavecz, Zajacz,

Trencsénből: a Hrabovszki, Trnavecz,

Nyitrából: a Moravszki, Tószeczki, Lachó, Gyebnár, Makoviczki,

Zólyomból: a Motyovszki, Ocsovszki, Osztroluczki, Ponyiczki, Hovorka, Machan, Racskó, Semetka, Urban, Benyó családok.

Felvidékről: (meg nem nevezett településekről) az Adamik, Koreny, Bobály, Franczisczi, Szincok Kmetykó, Lipták, Lóczi, Mravik, Pipis, Lopuch, Lopusnyi, Jambrich, Gyurik, Szoda, Pauló, Burjan, Markó Kukucska, Drorotovics, Tószegi, Blahó, Blahut, Skrabák, Krska, Zelenák, Poljak, Ország, Dencsjak, Lachata, Szurmák, Kaliska, Duszka, Karasz, Paksi, Lauró, Král, Gyuresik, Gyurkovics, Filó, Kocsis, Karkalik, Krajcsovicz, Süveges, Topolszki, Asztalos, Boros, Éliás, Hajkó, Hudák, Kulik, Kozák, Lancsa, Meleg, Misecska, Omazta, Nyiregyházi, Povázai, Puskely, Sebó, Szlávik, Stribicz, Zima, Zsidó, Zslnka, Závada, Rocskár, Szuszekár, Bocsik, Bartos, Chrappan, Gyivcisán, Kergyó, Koleszár, Hanesz, Csjernyik, Hroncsok, Onyicza, Sovány családok betelepődését jegyezte fel munkáiban.

1784-ben Petik Ambrus Békés vármegye településeinek leírásában Komlósról a következőket írta: ...”A Felső Ns Vrgyéből leszármazott Tót Nemzettség lakja, a ki ez előtt 40. Esztendővel szállotta meg ezen Faluhelységet, Luther (Evang) valását tartya, és ugyan Tót nyelven beszéli... Catholikus, vagy más vallású Nemzettség ha tsak titkon nem találkozik, de különben semmiféle Vallású Más Nemzettség, se nyelv még eddig ezen Helységben bé nem férkezett...” Az 1787. évi népszámláláskor Komlóst 3683 fő lakta, 100 %-ban evangélikus tót.

Komlóson a kezdetektől fogva összefonódott a szlovák népi kultúra és az evangélikus egyház. Gyivicsán Anna tanulmányában úgy vélelmezte, hogy ...”ez a sajátosság határozta meg a közösség életét.” A népi kultúrát itt nem csupán a jobbágyság, a köznép, hanem a középparaszti és iparos réteg is mindig a magáénak vallotta. A komlósi nép etnikai zártságban élt; csak szlovákokkal házasodtak, a férj vagy a feleség csak szlovák és evangélikus lehetett. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején a nemzetőrök és honvédek névsora még mindig a régi komlósi neveket tartalmazta, vagyis a XVIII. századi alapító ősök neveit láthattuk, olvashattuk azokban a listákban. Fényes Elek ekkor „Magyarország leírásában” Komlóst...” mintegy nyolcz ezer lakosa ... tisztán tót ajkú”-ként említette.

Az 1850-es évektől azonban Komlóson már idegenek is letelepedhettek. Ekkorra elfogyott a felvidéki utánpótlás, újabb szlovákok már nem jöttek. Horváth Sámuel lelkész 1863-ban már némi keserőséggel állapította meg, hogy „Tót-Komlós lakosságának 95 %-a mondotta magát tótnak és evangélikusnak”. Az idegen, a kívülálló számára Tót-Komlós azonban még továbbra is szlovák településnek számított. Táncsics Mihály 1870-ben Tótkomlóson tett látogatása során személyesen tapasztalta, hogy Komlóst „tót ajkúak” lakják, akik a magyar nyelvet kellően még nem beszélik”, de „magyar honpolgároknak” vallják magukat.

Jankó János 1884-ben még meglepedettséggel nyugtázta, hogy ...”Tót-Komlós lakosságát, a faji tisztaságát bámulatosan megőrzött szláv tót képezi... a falunak 8678 lakosa közül 7898 tót (ua. evangélikus). Magyarul a férfiak legnagyobb része tud s a magyarosodás ügye ... gyorsan halad előre.” A magyarosodás a XIX. század végére felgyorsult. 1896-ban Gajdács Pál már aggódik, hogy „egyre gyakoribbak a korábban teljesen ismeretlen vegyes házasságok”. A családokba bekerülő magyar fiú vagy magyar leány már nem botránkoztatja meg a közösséget. A lakosságon belül a szlovák anyanyelvűek aránya 90,3 %-ra csökkent. Az 1900-as évek elejére Tótkomlós lakossága jelentősen felszaporodott. Ekkorra elérte a betelepítés évének 250-szeresét, az 1800-as évekének kétszeresét, az 1850-es éveinek 133 %-os növekedését. A lakossági lélekszám emelkedésével fordított arányban változott a szlovákság aránya az összlakosságon belül (1930-ban 80,3 % volt.) A község történelme folyamán itt ekkor élt a legtöbb ember: 11.140 fő. Szincsek György megállapítása szerint a komlósi szlovákok száma 8. 945 fő volt.

1930-tól megindult a mai napig tartó népességcsökkenés. Ennek számtalan oka volt (háború, elköltözés, elvándorlás), de a legkiemelkedőbb az 1945. utáni felerősödött nacionalizmus következménye a 1947/48 évi lakosságcsere volt. Komoly ígérekkel csalogatták a „szülőföldre” vissza a „szlovák anyácskához”, az onnan 250 éve áttelepültek leszármazottait. (Ilyen arányú szlovák kivándorlás Tótkomlósról soha nem történt, még az 1753. évi nyíregyházi, az 1782. évi bácskai, az 1801. évi nagylaki, az 1844. évi alberti együtt sem érte el az 1947/48 évit!). Tótkomlóst 3254 fő hagyta el, helyébe 2443 felvidéki magyar érkezett. A szlovákok száma tovább csökkent. A korábban tiszta szlovák faluban a szlovákság kisebbségbe került. 2000-ben a 6547 fős lakosságból már csupán 26,7 % volt szlovák, vagyis annyian vallották szlovák anyanyelvűnek magukat.

A XVIII. és XIX-XX. századokban a komlósiak azért küzdöttek, hogy a gyermekeik megtanulják a magyar nyelvet, a XXII. században már azért, hogy a gyermekek ne felejtsek el ősök nyelvét.

Tótkomlós mindig egy jellegzetes szlovák település volt. Itt soha senkit nem érdekelt az, hogy ki milyen nyelven beszél. A családok otthon a szlovákot használták, de az egymás között érintkezés nyelve is az volt. Gyakori volt, hogy az egymás közötti érintkezésben a szlovák szlovákul, a magyar magyarul beszélt, de mindenkor megértették egymást. A helyi szlovákság lelkesen ápolja és őrzi hagyományait (szokásait, ételeit, táncait, mindennapi eszközeit) a mai kor szellemének megfelelően. A helyi Szlovák Önkormányzat és a szlovák civil szervezetek sokat tesznek ezen értékek megtartása, továbbadása érdekében. Tótkomlóson a szlovák nyelv oktatása 60 éve folyik. Úgy mint régen, már nem élhetnek (a nagycsaládok felbomlottak, az evangélikus egyház szerepe megváltozott), de a régiék emlékének megőrzésével igen! A mai Tótkomlóson élők nevei még mindig azonosak a 250, a 150, az 50 évvel ezelőttiek neveivel. Tót, szlovák, tótkomlósi!

(Csontos Pál)